

Kégli Ferenc

Egy helyismeret-kutató barangolása Végtelen Web Világban*

Van ami örök az emberi természetünkben: az, hogy a család, a hosszú ideig életünk terét jelentő szülői ház, az elsőként megismert táj mindannyiunk gyermekkori mikrokozmoszának középpontjai, mondhatnám úgy is, hogy szinte szent helyei. Éppen ezért mindezek szimbolikus jelentőségű képekben rögzülnek bennünk. Felnőttkorunkban előfordulnak olyan élethelyzetek, hogy tudatosan keressük múltunk megőrzött emlékeit, és megpróbáljuk felidézni a bevésődött emlékképeket. Ilyen képzetekre vonatkozatható Szabó Lőrinc: *Valami örök* című versének részlete: *Valami örök tovasuhogás / valami csöndbe, puha végtelenbe, / valami tegnap, mely mintha ma lenne, / valami vízalatti ragyogás [...]*¹

Valószínű, hogy azok tudnak igazán éles emlékképeket megőrizni erről a vízalatti ragyogásról, akik kisgyermekkorukat egy helyen töltötték. Sajnos, én nem tartozom közéjük, s talán ez is közrejátszik abban, hogy hat éves koromig szinte nincs, vagy alig van emlékképem. Gondoltam, hogy most, amikor nyugdíjba vonultam, itt az ideje hogy bepótoljam ebbéli hiányaimat. Mint egyszerű internethasználó beírtam otthoni számítógépeken a keresőablakba gyermekkori helyeimet, s bejelöltem, hogy képet szeretnék Románról, Noszlopról, Várpalotáról. Találtam is néhányat, de a múlt hónapban végzett keresés során előjött képek közül mindössze egy találat, nagyapám testvére 1930-as évekbeli műhelyének háza² származott könyvtári weboldáról. Miért csak ez az egy? Talán a könyvtárak nem használják ki a technikai fejlődés lehetőségeit a helyismereti munka területén?

Ugye érezték Önök is, hogy ez csak költői kérdés volt részemről? Hát persze hogy használják, persze, hogy kihasználják, de hát ez egy hosszabb folyamat, amelynek igazából csak az elején vagyunk.

A paradigmaváltás előszele

Az egész még a múlt század hetvenes–nyolcvanas éveiben kezdődött, amikor a helyismereti munkatársakat megcsapta a technikai fejlődés előszele, és a hagyó-

* Cikkünk a *Szolgáltatás-Használó-Könyvtáros. Paradigmaváltás a könyvtárak helyismereti munkájában?!* címmel Győrben, 2008. július 9–11-én megtartott MKE Helyismereti Könyvtárosok Szervezete XV. Országos Konferenciáján elhangzott előadás szerkesztett változata.

mányos feltáró módszerek mellett alkalmazni kezdtek olyan, akkor sokszempontú és gazdaságos feltárési módokat, mint például a tárgyszavakkal ellátott fénylyukkártyákat.

A paradigmaváltás akkor az volt, hogy a helyismereti cikkről csak egyetlen, tárgyszavakkal és azonosító sorszámmal ellátott cédula készült, a tárgyszónak megfelelő fénylyukkártyán pedig ki lett lyukasztva a cédula sorszámanak megfelelő kis kocka. A keresőkérdésnek megfelelő tárgyszavú lyukkártyákat egy készülékre helyezve és megvilágítva, a tárgyszavak együttesének megfelelő témájú sorszámmal világítottak.

Amikor a nyolcvanas évek közepén itthon megjelentek az első mikroszámítógépek – a Commodore-ok –, akkor néhányan mindjárt azon kezdtünk el gondolkodni, hogyan lehetne ezt a technikát felhasználni a helyismereti cikkbibliográfia készítésekor. Midőn pedig az UNESCO által támogatott MicroISIS program elérhetővé vált a könyvtárak számára, akkor elsőként a helyismeret területén kezdték alkalmazni a megyei, városi könyvtárakban. A kilencvenes évek fejleményeit így összegezte Bényei Miklós 2000 végén a Könyvtári Figyelőben: *„Egyre több könyvtárban épül bibliográfiai és faktográfiai adatbázis, megkezdődött a szövegek és képek digitalizálása, jó néhány helyismereti helytörténeti CD-ROM készült. Mind általánosabb az Internetre való kilépés, vagyis a helyismereti munka kitör az elszigeteltség állapotából és a lokális dokumentumok, információk az úgynevezett virtuális könyvtár állományát képezik.”*³

Az azóta eltelt majdnem egy évtized óriási technikai fejlődést eredményezett ezen a területen. A gyorsuló időben a kérdés csak az, hogy az anyagi, technikai és személyi lehetőségeken belül hogyan alkalmazzuk a viszonylag új technikát. Úgy, hogy a hagyományos technológiákat húzzuk rá egy az egyben (vagy kisebb-nagyobb módosításokkal), vagy megtörténik a paradigmaváltás: szemléletváltással, technológiaváltással, s e kettő egymásra hatásával új minőséget hozunk létre a helyismereti termék kialakításakor.

Az új minőségű helyismereti termék

Az „új minőségű helyismereti termék” fogalmán nemcsak egyetlen dokumentumot, rekordot, vagy weboldalt értek, hanem ezek együttesét, használatának kínálatát. Szerintem a „termék”, a szolgáltatás legfőbb jellemzői:

- *Hozzáadott érték*

A szolgáltatás hozzáadott értékkel jelenik meg, és a „hozzáadó” nem kizárólag a könyvtár (a helyismereti könyvtáros), hanem az olvasó, felhasználó is lehet – nem mellőzve természetesen a helyismereti könyvtáros moderátori funkcióját.

- *Összekapcsolt információk*

A szolgáltatás hálózatot alakít ki, azaz megteremti a web különböző helyein lévő, különböző típusú információk kapcsolatát.

- *Központban az olvasó, felhasználó*

A szolgáltatás központba helyezi a helyismereti témák iránt érdeklődő, a helyismereti források, információk után kutató olvasót, felhasználót, lehetőséget teremt a közvetlen kapcsolat kialakítására, és nem tesz különbséget a jelenlévő vagy a távoli hozzáférő között.

Úgy gondoltam, érdemes bebarangolni a három w, a world wide web, vagy ahogyan a jóhangzás végett átneveztem: a Wégtelen Web Wilágát, hogy képet kaphassak és képes adhassak arról, a könyvtárak mennyire, milyen fokon gerjesztői, részesei ennek a folyamatnak, amelyet összefoglalóan csak paradigmaváltásnak nevezünk?

Előadásomban mindössze érzékeltetni kívánom az átalakulási folyamat pillanatnyi állapotát. Nem célom bármiféle kritika gyakorlása, de nem riadok vissza attól, hogy néhány nekem, mint egyszerű felhasználónak, kutatónak tetsző, új minőségi jellemzőket hordozó „terméket” példaként konkrétan is megemlítek, miközben tudom, hogy mások is szolgálhatnak példaként.

Elérés a könyvtári honlapokról

Helyismeret-kutató barangolásom során azt tapasztaltam, hogy a könyvtárak jó része igyekszik megtenni sok mindent, hogy mondjuk, egy keresés folyamán a világhálón odakeveredett és az adott könyvtárt nem ismerő személy a lehetőségekről tájékozódni tudjon. Bár a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kezdőoldaláról négy kattintás kell, hogy eljussunk a Budapest Gyűjteményhez, a megyei könyvtárak nyitó oldaláról ez azonnal elindítható hat intézmény esetében, közel felüknél ehhez két egérkattintásra van szükség, három könyvtárnál viszont csak az általános könyvtárismertetőben történik említés a helyismereti tevékenységről.

Hogy ne hogy megsértsek bárkit is azzal, hogy nem az ő honlapját mutatom be, itt most az USA-beli Tennessee állam fővárosának, a közel 600 ezer lakosú Nashville közkönyvtárának szerintem letisztult kompozíciójú honlapját⁴ ismertetem. A képernyőn könnyen észrevehetően ajánlja fel a könyvtár az oldalon megjelenő új tartalmakat terjesztő RSS-re (Rich Site Summary) való feliratkozást, továbbá az e-mailen keresztül történő kapcsolatfelvételt. A harmadik – színsávval megkülönböztetett – blokkban található menüpontok egyike a Local History & Info, rajta keresztül juthatunk el a digitalizált genealógiai és helytörténeti elektronikus állományokhoz, illetve a témakörbe tartozó nyomtatott dokumentum-gyűjtemények bemutatásához. Azt is el kell mondanom, hogy több külföldi közkönyvtárnál találkoztam a menü Family and Local History elnevezéssel, amely jelzi a családtörténet, a személyes történelem iránti érdeklődés, illetve az e témára vonatkozó kutatás kiemelt támogatását.

Visszatérve a hazai honlapokhoz, a helyismereti gyűjteményt ismertető szövegrészeknél a megyei könyvtárak közel negyven százalékánál ugrópont van elhelyezve vagy a katalógushoz vagy a helyismereti adatbázishoz, viszont a több mint 60 százalék nem ajánl fel ilyen lehetőséget.

Helyismereti adatbázisok

Ha sikerül visszalépnünk a kezdőlapra (ezt ugyanis nem minden könyvtár kínálja fel belső oldalain), onnan is többnyire már egy vagy két kattintással eljuthatunk valamilyen helyismereti adatbázishoz, vagy a többségében helyi vonatkozású dokumentumokat tartalmazó elektronikus könyvtárakhoz.

Például a Veszprém megyei könyvtárnak a Veszprém Megyei Helyismereti Tár⁵ című belső weboldaláról az évfordulónaptárhoz, a helytörténeti katalógushoz, bibliográfiákhoz, lexikonokhoz, saját kiadványokhoz lehet eljutni, de tovább lehet ugrani a megyei, illetve városi önkormányzatok honlapjára is. A Helyismereti Tár saját e-mail címmel rendelkezik, ezen keresztül is fel lehet venni vele a kapcsolatot. Szintén erről a weboldalról érhető el a közel ötezer digitalizált megyei képeslap,⁶ s itt megtudhattam, hogy gyermekkorom Noszlopáról, illetve Várpalotáról léteznek kitűnő minőséggel digitalizált képeslapok, csak épp a Google nem találta meg nekem. Valószínűleg azért, mert nem éri el a metaadatokat. Úgy vélem, hogy a digitalizált dokumentumok akkor tölthetik be igazán eredeti szerepüket, ha megtalálhatom a keresőmotorok segítségével. A jogvédett szolgáltatással való visszaélést (magyarul a plágiumot) pedig úgy is meg lehet nehezíteni, hogy a könyvtár minden saját elektronikus dokumentumánál logót, emblémát alkalmaz – bár a bemutatott képeslapoknál ezek könnyen megkerülhetőek. Hatékonyabb megoldás a jobb-egér használatának a letiltásán túl valamilyen kitörölhetetlen tulajdonjelzés alkalmazása is, mint ahogyan például a szegedi Somogyi-könyvtár teszi a Grün-n-nyomda 503 nyomtatványának⁷ címoldalával. (Zárójelben mondom, hogy remélem, a későbbiekben ezek a címoldalak hozzá lesznek kapcsolva az on-line katalógus rekordjaihoz is!)

Helyismereti dokumentumok a katalógusokban

A megyei könyvtárak több mint ötven százalékánál az on-line katalógus legördülő mezőkkel közvetlen segítséget nyújt a helyi vonatkozású, különböző típusba tartozó dokumentumok megtalálásához. Nem sikerült kifejezetten, megnevesítve ilyen segítséget találnom 47 százalékuknál. (Lehet, hogy csak én voltam ügyetlen kereső!?) Azonban ilyen esetben is természetesen a konkrét helyismereti vonatkozású dokumentumhoz speciális szűkítés nélkül is eljuthatunk.

Azt is megtapasztalhattam, hogy néhány katalógus már nyitottá vált, kilépett a korábbi, hagyományosan az adott gyűjteményhez kötött zárt rendszerből. Például egy helyi szerző helyi kiadványának a találatnál felajánlja, hogy a rekordot linkként helyezzem el saját honlapomon, hogy hivatkozhattam rá, elküldhessem e-mailben ismerősömnek. Megtekinthetem: írtak-e róla ismertetőt, vagy digitalizálta-e már valamelyik más intézmény – ebben az esetben elolvashatom, s amennyiben nem jogvédett: letölthetem. A találat Megjegyzés gombjára kattintva üzenhetek, ha hibát találtam az adatokban, beírhatom véleményemet, megadhatom a szerző, testület stb. címét, fotóját, a máshol olvasott recenziót, ajánlhatok további linket a dokumentummal kapcsolatban. Az előzőekből egyes elemek számos könyvtár katalógusában előfordulnak már, de ezek együttesét csak a Fejér,⁸ a Komárom-Esztergom⁹ és a Zala megyei,¹⁰ valamint a csurgói,¹¹ keszthelyi¹² és a gyulai¹² városi könyvtárban találtam meg. (Persze nem néztem meg a több mint kétszáz városi könyvtár katalógusát, így lehetnek többen is.)

Ha már megemlítettem a városi könyvtárakat, hadd mondjam el, hogy a barangolás során megtekintettek egy része – amellet, hogy gazdag és változatos helyismereti webes szolgáltatást nyújt – számos, a használót, az olvasót segítő megoldást is alkalmaz, sajnos, itt most nincs idő ezt példákkal igazolni.

Ez már paradigmaváltás!?

Egy adott településre vonatkozó helytörténeti, helyismereti információk webes felületen történő összehozása (a helyismereti háló megszövése) viszont úgy tűnik, nem kizárólag könyvtári privilégium. Itt most nem levéltárra vagy múzeumra, esetleg egy honismereti társaságra gondolok. Magáncég is készíthet településbemutató programja alapján honlapot. Egyik ilyen referenciamunka a Várpalota-Palotanet¹⁴ weblap. Versenyhelyzetbe kerültek volna a könyvtárak? Talán igen, talán mégsem, mivel ennek az oldalnak az utolsó frissítése 2006. januári dátumot mutat.

Van viszont egy élő, állandóan frissülő webhely, a nagykanizsai kistérség településeinek, intézményeinek és civil szervezeteinek közös honlapja, amelyet a Halis István Városi Könyvtár működtet. A Nagykanizsai Kistérségi Adatkezelő Rendszer, a *nagyKAR* honlapcsaládjá¹⁵ önkéntesek segítségével gazdagodik. Javaslatot tehet a rendszerben magát regisztráló újabb dokumentum közzétételére, honlapok létrehozására, részt vehet vitafórumokon. Jól láthatóan, a címfejen ott van az RSS jele, amelyre feliratkozva értesülhetünk az oldalon megjelenő új tartalmakról. A kezdőlapon egyebek között a Digitális gyűjtemény menüpont olvasnivalókat ajánl fel, hangtárban, képtárban, mozgóképtárban való keresést tesz lehetővé – a jogvédett dokumentumokhoz a könyvtár beiratkozott olvasói csak egyéni jelszóval férhetnek hozzá.

A *nagyKAR* – függetlenül a dokumentum típusától – közös keresőfelületet kínál fel a teljes digitális gyűjteményhez. Ha viszont nem ezen az úton akarunk elindulni, akkor a Tematikus linktárban választhatjuk ki a számunkra szükséges kategóriát. Egy adott település, mondjuk, Hahót esetében az Épített értékeink, Hahót a Zalai Közlönyben, a német, illetve az angol nyelvű szövegek, a Szellemi értékeink, valamint a Természeti értékeink elnevezésű részhalmazban való belépésre, továbblépésre kaptam ajánlatot. A részhalmazok hivatkozásai nemcsak a weblapok témáját és linkjét közlik, hanem rövid annotációt is tartalmaznak. A bejelentkezetteknek üzenetküldésre, témafórumokba való bekapcsolódásra is lehetőségük nyílik.

Helyi személyek, személyiségek hálóba terelése

Úgy gondolom, hogy egy ilyen honlapcsalád kialakításában, fejlesztésében való részvétel a helyi közösségek összetartozását is erősíti. Még erősebbé válhat a kötődés, ha nemcsak a településre, tájra, kiemelkedően híres személyiségekre vonatkozó tematikákra kereshetnénk információt, hanem olyan egykoron helyben élőkre is, akik nem tartottak ugyan szónoklatokat, nem írtak regénytrilógiákat, nem hajózták körbe a Földet, csak mindennapi munkájukkal, egész életükkel járultak hozzá a közösség, a település létének fennmaradásához, fejlődéséhez. Itt most nem elsősorban a temetői sírfeliratok webes megjelenítésére gondolok, hanem arra, hogy számos történeti, helytörténeti, honismereti munka tartalmaz bőséges személyi adattárt.¹⁶ Róluk, a bennük szereplőkről is érdemesnek tartanám – tudományos ismeretszerzés céljából, tehát a szerzői jog megsértése nélkül – a helyismereti nyomtatott vagy már digitalizált dokumentumokban hozzáférhető információkat hasznosítani, hozzáadott értékkel elérhetővé tenni. A helyi közösség,

a családok összetartása megerősödhet a közös múlt megismerésével, a gyermekek, az unokák információt kaphatnak nagyapáikról, dédapáikról, rokonaikról.

Milyen típusú információk közös hálóba terelésére gondolok? Például Csurgón a református gimnázium és általános iskola parkjában 1936-ban felállított Csokonai-emlékpadon¹⁷ van egy kőbe vésett versike, amelyet Écsy Ödön István, a gimnázium akkori tanára (nem melleleg könyvtárőr) írt. Écsy Ödön Istvánt (Écsy Ö. István egységesített névvel) megtalálhatjuk a csurgói városi könyvtár katalógusában,¹⁸ sőt, rákérdezhetünk az alkotóra vonatkozó információkra is. Nos, példánkban nincs még erre találat. Pedig lehetne! A Somogyi Múzeumok Közleményei weboldala¹⁹ közli életrajzát és munkásságát, egy másik életrajza ott van a gimnázium honlapján a híres diákok között.²⁰ Az első világháborús ezredtörténetek egyikében²¹ is található Écsy Ödön Istvánra vonatkozó nyomtatott információkat, ahol a katonai tevékenységén túl megtudjuk még felesége, illetve fia nevét, és a kötetben ott van még katonakori arcképe is. Azt hiszem, ez a kiadvány még nincs digitalizálva, én csak beszkeneltem az oldal részletét, de talán egy olvasó – mondjuk, egy üzenőablakon keresztül – felhívhatná erre a helyismereti könyvtáros figyelmét, aki ezeket a hivatkozásokat Écsy a katalógusrekordjainál hozzáadott értéként megjeleníthetné. És ha már hálózatról beszélünk, akkor a későbbiekben meg kellene valószínűsíteni azt is, hogy onnan, ahol Ödön István digitalizált életrajzában az apa neve, Écsy Pál református lelkipásztor szerepel, a kutató átugorhasson Écsy Pál majdani webhelyére – egy kölcsönös összekapcsolás révén.

Ha pedig az apáról forrásunk²² nem közölne képet, talán létezik valahol egy családtag, aki felajánl majd egy képet a családi albumból egy e-mail csatolt dokumentumaként.

Itt hívnám fel a figyelmet a moderátorok szerepének, illetve a forráskritikai módszerek alkalmazásának a fontosságára. Ugyanis Écsy Pálról a nyomtatott szöveg azt közli, hogy Henesén született. Próbáltam utánanézni: egy másik forrás Henészt említ (tudomásom szerint ez beolvadt Nagyatádba), de nem kizárt a Hencse hibás ki nyomtatása sem.

Helyismereti barangolásom végén elmondhatom: azt tapasztaltam, hogy a megtekintett fővárosi könyvtár, valamint a megyei, illetve városi könyvtárak, a határon túli magyar könyvtárak, adatbankok gazdái arra törekednek, hogy a távoli felhasználók számára is hozzáférhetővé tegyék a helyismereti, helytörténeti digitalizált vagy elektronikus információkat. Jelentkeznek már azok a szolgáltatások, amelyek az adott helyismereti témára vonatkozó érdemi webhelyek együttes megjelenítését és elérhetőségét prezentálják. Nyomokban már láthatóvá válnak azok a törekvések, hogy kapcsolat jöjjön létre a szolgáltatás távoli felhasználójával. Több helyütt megelégednek azzal, hogy a kapcsolatot kezdeményező regisztrálja magát, számos területen a közvetlen kapcsolatfelvételt még csak a beiratkozott olvasók tehetik meg.

Tudjuk, hogy a paradigmaváltásban való részvételnek anyagi, személyzeti és technikai feltételei vannak. A folyamatba azonban be kell kapcsolódnunk, hiszen a helyismereti gyűjtemények olyan dokumentumokat is őriznek, amelyek a háborúk, a könyv- és nyomtatványbegyűjtések, illetve megsemmisítések, valamint a többszörös rendszerváltozások következtében ma már néhány példányos ritkaságnak számítanak. Azt kívánom a helyismereti könyvtárosoknak, s rajtuk keresz-

tül a kutatóknak, hogy ezek az értékes információk minél hamarabb kikerülhes-
senek a korlátozott hozzáférésű Gutenberg-galaxisból, illetve amikor már kike-
rültek, akkor új minőségű helyismereti terméként emelkedjenek föl a web mély-
rétegeiből. Szabó Lőrinc előadásom elején idézett költői képére visszautalva azt
kívánom, hogy ezek a szolgáltatások ne csak vízalatti ragyogásként tündökölje-
nek, hanem a felszínre emelkedve bármilyen technikával, bárhonnán, bármely
végpontból, bárki számára, bármikor kihalászhatókká váljanak a Wégtelen Web
Wilágában.

JEGYZETEK

- 1 <http://mek.oszk.hu/00500/00581/00581.htm#szabo16>
- 2 <http://www.krudylib.hu/pages/aktual/kiadvany/vpfuz6.pdf>
- 3 Bényei Miklós: A magyarországi helyismereti tevékenység vázlatos története. =
Könyvtári Figyelő, 2000. 4. sz. 624. p.
- 4 <http://www.library.nashville.org/index.asp>
- 5 <http://www.ekmk.hu/helyismeret/veszprem.html#8>
- 6 <http://ekmk.mimezis.hu/kepeslap/index.php>
- 7 <http://www.sk-szeged.hu/digitalis-konyvtar/grunnnymoda.html>
- 8 <http://www.vmmk.hu>
- 9 <http://www.jamk.hu>
- 10 <http://www.dfmk.hu>
- 11 <http://www.csurgo.hu/konyvtar/>
- 12 <http://www.fjgyvk.hu>
- 13 <http://www.mjvk.hu>
- 14 <http://www.palotanet.hu>
- 15 <http://www.nagykar.hu>
- 16 <http://mek.oszk.hu/04400/04453/>
- 17 <http://209.85.135.104/search?q=cache:zXcHrVibhkYJ:ptsz.nagykar.hu/kepnezo/1911/14.html>
- 18 <http://tlweb.csurgo.hu/homepag.html>
- 19 <http://www.smmi.hu/publikaciok/2004/31vargaeva.pdf>
- 20 <http://www.csvmrg.sulinet.hu/hiresdiak/EcsyOdonIstvan.html>
- 21 Kurtz Géza és Kristófy Géza: A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a
cs. és kir. 105. gyalogezred története. Bp., 1937. 308. p.
- 22 Szeghalmi Gyula: Dunántúli vármegyék. Fóris Anna–Kertész János: Somogy várme-
gye községei. Bp., 1939. 701. p.